

Drwy e-bost at:
deisebau@senedd.cymru

07/12/2021

Annwyl Gadeirydd

Deiseb P-06-1207 Dechreuwch gyfeirio at ddinasoedd a threfi Cymru yn ôl eu henwau Cymraeg

Diolch yn fawr iawn ichi am gysylltu i holi fy marn am y ddeiseb hon ac am y gwaith mae fy swyddfa i'n ei gyflawni yn y maes hwn. Rhaid canmol cywirdeb a thrylwyrdd y briff ymchwil (Cyfeirnod: SR21/1044-8) oedd yn cefnogi'r aelodau wrth iddynt drafod y ddeiseb. Mae'n adlewyrchiad teg o'r sefyllfa bresennol ac yn cyfleu cymhlethdod a chyfoeth enwau Cymru.

Mae'r briff hefyd yn pwysleisio bod y Senedd wedi gorfod ystyried sawl deiseb yn ymwneud ag enwau lleoedd yn ystod y blynyddoedd diwethaf: arwydd sicr o ddiddordeb y cyhoedd yn y maes. Mae hefyd yn awgrymu bod rhagor o waith eto i'w gyflawni yn y maes hwn, er gwaethaf gwaith dygn ac ymdrechion sylweddol fy swyddfa i a phartneriaid eraill dros y blynyddoedd diwethaf. Hyn sydd wedi arwain at ymrwymiad y Llywodraeth yn ei rhaglen lywodraethu i 'weithio i amddiffyn enwau lleoedd Cymraeg'.

Yn ei lythyr dyddiedig 11 Hydref mae'r Gweinidog yn nodi arfer y Llywodraeth o rannu'r maes amlhaenog hwn yn dair rhan er mwyn hwyluso trafodaeth, sef 1) Enwau dinasoedd, trefi a phentrefi; 2) Enwau hanesyddol a daearyddol; a 3) Enwau tai. Mae gwaith fy swyddfa i yn y maes hwn yn ymwneud yn bennaf â'r categori cyntaf, sef enwau aneddiadau Cymru. Canolbwyntiaf ar y maes hwnnw felly er y bydd gennyf rai sylwadau i'w gwneud am y meysydd eraill hefyd.

Enwau dinasoedd, trefi a phentrefi Cymru

Fe wyddoch, wrth gwrs, am arbenigedd Comisiynydd y Gymraeg ym maes enwau lleoedd Cymru ac am ein cyfrifoldeb i argymhell ffurfiau safonol enwau aneddiadau i sefydliadau ac unigolion. Mae gennym ni banel o arbenigwyr ar enwau lleoedd ac orgraff y Gymraeg i'n cynorthwyo ac mae argymhellion y panel ynghylch sut i sillafu enwau lleoedd yn cael eu cyhoeddi yn [Rhestr o Enwau Lleoedd Safonol Cymru](#). Mae'r panel yn defnyddio [Canllawiau Safoni Enwau Cymru](#) i lywio ei benderfyniadau ac mae hefyd yn ystyried ystyr,

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygyymraeg.cymru
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygyymraeg.cymru

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.wales

hanes a tharddiad yr enwau lleoedd ynghyd â'r defnydd cyfredol ohonynt wrth lunio'i argymhellion.

Rhaid pwysleisio nad yw'r gwaith hwn i safoni enwau lleoedd yn waith *newydd*. Mae'r gwaith o safoni enwau lleoedd yn digwydd ers degawdau yng Nghymru. Crëwyd mecanwaith ffurfiol i gynghori cyrff cyhoeddus yn y Swyddfa Gymreig ddechrau'r 1970au, ac yn sgil datganoli trosglwyddwyd y cyfrifoldeb i'r Cynulliad am gyfnod byr cyn gwahodd Bwrdd yr Iaith Gymraeg i ymgymryd â'r gwasanaeth ymgynghorol yn 2001. Trosglwyddwyd y cyfrifoldeb i Gomisiynydd y Gymraeg adeg sefydlu'r swydd yn 2012.

Nid bathu neu greu ffurfiau *newydd* yw gwaith y panel chwaith, ond yn hytrach *argymell* ffurf safonol o blith nifer o ffurfiau. Weithiau ceir dwy (neu fwy) ffurf ar enw ac ystyrir un yn enw 'Cymraeg' a'r llall yn enw 'Saesneg' er mai enw sy'n tarddu o'r iaith Gymraeg sydd dan sylw (e.e. Taf/Taff). Mewn achosion o'r fath mae'r panel yn aml yn argymell y dylid anelu at arfer un ffurf yn unig, gan dueddu at y ffurf Gymraeg safonol. Mae'r Gweinidog yn ei lythyr atoch yn cymeradwyo'r ymagwedd hon ac yn dweud ei fod yn 'gwneud synnwyr i lynu wrth y sillafiad Cymraeg'. Byddai hyn yn ffordd amlwg o hyrwyddo'r iaith Gymraeg, yn unol â dymuniad y deisebydd, a chael gwared ar ffurfiau deuol diangen.

Nid oes awdurdod enwi yng Nghymru. Awdurdodau lleol sy'n penderfynu sut maen nhw'n sillafu enwau ar arwyddion ffyrdd ac yn eu cyhoeddiadau. Maen nhw hefyd yn gyfrifol am lwytho data cyfeiriadau i restrau cenedlaethol sydd yn sail i gynnyrch mapio a data cyfeiriadau asiantaethau eraill. Yn aml iawn, awdurdodau lleol hefyd sydd â'r wybodaeth fwyaf cyfredol am ddefnydd enwau a barn trigolion. Rydym felly'n ymgynghori ac yn cydweithio'n agos ag awdurdodau lleol ar draws Cymru er mwyn sicrhau bod barn a gwybodaeth leol yn cael eu hystyried yn y broses safoni.

Cyfeiriodd Joel James AS yn ystod trafodaeth y pwyllgor at ei brofiad personol ef yn achos un enw yn Rhondda Cynon Taf lle roedd anghytundeb lleol ynghylch a ddylid sillafu Efailisaf yn un gair neu'n ddau air, Efail Isaf. Mae'n enghraifft wych o sut y gall enw lle a'i sillafiad ennyn ymateb emosiynol iawn ac mae perygl i ddadleuon am sut y dylid sillafu enwau greu rhaniadau diangen mewn cymunedau. Dyna pam fod safoni yn gymwynas: mae cael corff arbenigol, allanol i dorri dadl a chynnig arweiniad yn wasanaeth gwerthfawr i sefydliadau.

Yn anffodus, nid oes grym statudol i argymhellion y Comisiynydd. Nid oes deddf i warchod enwau dinasoedd, trefi a phentrefi Cymru nac i gymell sefydliadau cyhoeddus i ddilyn cyngor y Panel Safoni Enwau Lleoedd. Mae hyn yn wahanol i'r arfer yn Iwerddon, er enghraifft, lle mae gwarchodaeth i enwau swyddogol mewn statud. Yn ein barn ni byddai sefydlu trefn lle mae disgwyliad i sefydliadau cyhoeddus yng Nghymru arddel ffurfiau safonol a argymhellir gan y Comisiynydd yn gweddnewid y sefyllfa bresennol. Byddai'n arwain at sefyllfa lle byddai ffurfiau Cymraeg safonol yn cael eu harddel a'u hyrwyddo a byddai'n lleihau dryswch, dyblygu ac anghysondeb mewn data mapio a chyfeiriadau. Byddai hefyd yn arbed amser ac adnoddau awdurdodau lleol sydd ar hyn o bryd yn gorfod ymdrin â sefyllfa o ansicrwydd ac anghytundeb ynghylch pa ffurfiau y dylent eu harddel.

Enwau hanesyddol, daearyddol ac enwi strydoedd a thai

Hyd yma, mae gwaith y Comisiynydd yn y maes hwn wedi canolbwyntio, am resymau capasiti yn bennaf, ar enwau aneddiadau. Fodd bynnag, rydym yn gweld potensial i gymhwyso ein harbenigedd i feysydd cysylltiedig ac rydym wedi cytuno'n ddiweddar i gydweithio â Pharc Cenedlaethol Eryri ar brosiect peilot i safoni enwau tirweddol (afonydd, llynnoedd, mynyddoedd) y Parc a llunio canllawiau safoni i'w cefnogi.

Ers sefydlu'r Rhestr Enwau Lleoedd Hanesyddol bron i bum mlynedd yn ôl mae fy swyddogion wedi bod yn cydweithio â swyddogion Cadw a Chomisiwn Brenhinol Henebion Cymru i hyrwyddo'r rhestr honno a'n rhestr ninnau o ffurfiau safonol i swyddogion awdurdodau lleol i'w cefnogi yn y gwaith o enwi strydoedd a datblygiadau newydd. Gall y Rhestr Enwau Lleoedd Hanesyddol fod yn ffynhonnell werthfawr o enwau hanesyddol i'w hatgyfodi i enwi datblygiadau newydd ac mae'r Comisiynydd yn cynnig gwasanaeth ymgynghorol i swyddogion awdurdodau lleol fyddai'n dymuno arweiniad ynghylch sut i sillafu'r enwau hyn mewn Cymraeg modern.

Yn ddiweddar hefyd mae un o'm swyddogion wedi derbyn gwahoddiad i fod yn aelod o Grŵp Gorchwyl a Gorffen a fydd yn adolygu'r drefn bresennol ac asesu llwyddiant y Rhestr i gyflawni dyletswydd statudol Llywodraeth Cymru i lunio a chynnal rhestr o enwau lleoedd hanesyddol Cymru. Bwriad y Grŵp yw llunio adroddiad erbyn diwedd Mawrth 2022 yn gwneud argymhellion am sut y dylid datblygu'r gwaith yn y dyfodol.

Addysgu ac adnoddau

Mae'r deisebydd, yn ei lythyr dyddiedig 2 Tachwedd 2021, yn cyffwrdd ar botensial y cwricwlwm i feithrin balchder disgyblion yn ein hetifeddiaeth ieithyddol, hanesyddol a llenyddol gyfoethog. Does dim amheuaeth bod enwau lleoedd Cymru yn darparu allwedd i ddeall peth o'r etifeddiaeth hon. I'r perwyl hwn mae angen cefnogi astudiaethau academaidd yn y maes a meithrin arbenigwyr a fydd yn gallu egluro a dehongli'r enwau hyn mewn ffyrdd difyr a gafaelgar i genedlaethau'r dyfodol. Mae hefyd angen mynediad hwylus ar y cyhoedd at wybodaeth am enwau lleoedd, eu hynganiad, eu tarddiad a'u hystyr.

Mae gwerth tynnu sylw hefyd yn y fan hon at y ddarpariaeth ardderchog sydd ganddynt yn Iwerddon er mwyn hyrwyddo'r defnydd o enwau Gwyddeleg: Logainm.ie. Byddai cronfa o'r math hwn yn fodd o roi llwyfan briodol i enwau Cymru gan addysgu pobl am eu hystyr a'u pwysigrwydd, yn ogystal â darparu arweiniad ymarferol i ddefnyddwyr ynghylch sut mae ynganu'r enwau hyn yn Gymraeg.

Mae'r ddeiseb dan sylw yn amlygu dyhead i hyrwyddo ffurfiau Gymraeg. Dylid pwysleisio nad yw'r Comisiynydd o'r farn y dylid dileu neu ddisodli enwau sy'n tarddu o ieithoedd ar wahân i'r Gymraeg. Yn wir, mae'r Comisiynydd yn cynnig cyngor i sefydliadau ynghylch ffurfiau safonol yr enwau hyn hefyd. Mae'n deg nodi, fodd bynnag, fod enwau Cymraeg yn aml yn llai amlwg neu adnabyddus na ffurfiau neu enwau a ddefnyddir yn Saesneg. Byddai modd i'r Senedd a'r Llywodraeth gymryd camau i hyrwyddo ffurfiau Cymraeg safonol enwau lleoedd Cymru heb fod hynny ar draul neu'n fygythiad i'r enwau hynny sy'n tarddu o ieithoedd eraill. Mae dulliau ymarferol o wneud hyn, fel nodi ffurf Gymraeg ochr yn ochr â'r enw Saesneg mewn cyhoeddiadau Saesneg, er enghraifft.

Fel y nodwyd ar y dechrau mae enwau lleoedd Cymru yn faes cymhleth, cyfoethog ac amlhaenog. Mae'n amhosibl gwneud cyfiawnder â phob agwedd ar y drafodaeth mewn llythyr o'r math hwn. Buaswn felly'n fwy na hapus i ymateb i gwestiynau pellach ar bynciau penodol neu i ddod i drafod â'r pwyllgor pe bai hynny o gymorth.

Pob hwyl â'r gwaith o ystyried y ddeiseb.

Yn gywir iawn,

Aled Roberts
Comisiynydd y Gymraeg